

Тематски зборник
КОСОВО И МЕТОХИЈА КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ,
ТУМАЧЕЊА И СИМБОЛЕ

књига 1
ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Тематски зборник
КОСОВО И МЕТОХИЈА КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ,
ТУМАЧЕЊА И СИМБОЛЕ

књига 1
ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

За издавача

Проф. др Драган Танчић, директор

Уредили и њирегдили:

Др Јасмина Ахметагић, научни саветник
Др Марија Јефtimiјевић Михајловић, виши научни сарадник

Лектјура

Проф. др Јелена Војиновић Костић

Рецензенији

Проф. др Сања Мацура, редовни професор
Проф. др Небојша Лазић, редовни професор
Проф. др Слађана Алексић, ванредни професор
Проф. др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник
Др Марија Јефtimiјевић Михајловић, виши научни сарадник

Припрема за штампу

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-89025-91-0

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Тематски зборник
**КОСОВО И МЕТОХИЈА
КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ, ТУМАЧЕЊА
И СИМБОЛЕ**

књига 1
ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Лепосавић, 2023.

Објављивање овог зборника суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Академику Радомиру Ивановићу у сѣомен

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	11–17
-----------------	-------

ЈЕЗИК

Јелена М. Војиновић-Костић, <i>Положај српској језика на Косову и Метихији</i>	21
Голуб М. Јашовић, Душан Р. Стефановић, <i>Лексика у вези са јажењем ovis aries у селима Међеђи Појок и Бабудовица у Ибарском Колашину</i>	31
Зорана З. Ћупић, <i>Фонолошки систем јовора метихијској села Брајошин</i>	47
Маријана Б. Стојковић, <i>Здравице и блајослови – живе форме јоворних народних јворевина у Сиринићкој Жуйи</i>	65

КЊИЖЕВНОСТ

Јасмина М. Ахметагић, <i>Невоље с дискурсом: Свейислав Басара о косовском митју и српској јсеудомитијолојији</i>	79
Ана Р. Стишовић Миловановић, <i>Трансјоноване митја о Обилићу као јарадија различитих рејейција косовској завештања</i>	91
Ивана М. Раловић, Борис Ћ. Петровић, <i>Од уметности до јолијике: јрансмедијално јријоведање Боја на Косову</i>	105
Марија С. Јефтимјевић Михајловић, <i>Косовске веријкале Васка Поје и Слободана Ракијића</i>	127
Милан Б. Громовић, <i>Исихастички јон у јесмама о Косову и Метихији Слободана Косијића</i>	141
Луна М. Градиншћак, <i>Косово и Метихија као јрејевана формула у јеснијиву Бранка Миљковића (о јојму времена)</i>	159

Драгана Р. Рајовић, <i>Косовски завей у сѣваралашију</i> <i>Љубомира Симовића</i>	181
Јована Б. Сувајдић, <i>Ресемантизација фийонима божура</i> <i>и ѿонима божурове ѿоре у ѿесми „Гора Божурова“</i> <i>Душана Косића</i>	191
Магда Г. Миликић, <i>Срјска књижевносѣ на Косову и Меѿохији</i> <i>у ѿериоду 1960–1970.</i>	207
Јелена З. Јонић, <i>Пеѿар Коришки – реѿлика јеванђељских дела</i> <i>и снаја народној ѿодвижнишѿва</i>	225
Данијела Д. Костадиновић, <i>Косовски моѿиви у</i> <i>Јеванђељу по довитѿивом Пеју Славка Јаневској</i>	237
Мирјана М. Бечејски, <i>Поезија Аѿе Шоѿова у ѿоеѿичком кључу</i> <i>Радомира Ивановића</i>	251
Јасмина П. Кнежевић, <i>Косовски књижевни мозаик академика</i> <i>Радомира В. Ивановића</i>	275
Ана М. Мумовић, Сена М. Михаиловић Милошевић, <i>Иво Андрић у ѿумачењу Радомира Ивановића</i> <i>(ѿрилој ѿумачењу Андрићеве мудроносне прозе)</i>	297
Урош З. Ђурковић, <i>Тотал Балкан Бланке Чехове:</i> <i>облик, значај, ѿерсѿекѿиве</i>	311
Марија М. Ненадић Журка, <i>Бомбардовање 1999. ѿодине</i> <i>у румунској ѿублицисѿици</i>	319

CONTENT

FOREWORD	11–17
----------------	-------

LANGUAGE

Jelena M. Vojinović-Kostić, <i>The position of the Serbian language at Kosova and Metohija</i>	21
Golub M. Jašović, Dušan R. Stefanović, <i>The lexis of ovis aries breeding in the villages Međedi Potok and Babudovica in Ibarski Kolašin</i>	31
Zorana Z. Čupić, <i>Phonological system of speech in Kosovo and Metohija's village of Bratotin</i>	47
Marijana B. Stojković, <i>Cheers and blessings - living forms of folk-like creations in Sirinić Parish</i>	65

LITERATURE

Jasmina M. Ahmetagić, <i>Discourse trouble: Svetislav Basara on the Kosovo myth and Serbian pseudomythology</i>	79
Ana R. Stišović Milovanović, <i>Transposing the myth of Obilić as a paradigm of different receptions of the Kosovo legacy</i>	91
Ivana M. Ralović, Boris Đ. Petrović, <i>From art to politics: transmedia storytelling of the Battle of Kosovo</i>	105
Marija S. Jeftimijević Mihajlović, <i>Kosovo verticals of Vasko Popa and Slobodan Rakitić</i>	127
Milan B. Gromović, <i>Ishyastic tone in Slobodan Kostić's poems about Kosovo and Metohija</i>	141
Luna M. Gradinščak, <i>Kosovo and Metohija as a sung formula in Branko Miljković's poetry (about the concept of time)</i>	159

Dragana R. Rajović, <i>The Kosovo testament in the work of Ljubomir Simović</i>	181
Jovana B. Suvajdžić, <i>Resemantization of the phytonym of peony and the toponym of peony mountain in the poem „Peony Mountain” by Dušan Kostić</i>	191
Magda G. Milikić, <i>Serbische Literatur im Kosovo und Metohija im Zeitraum 1960–1970.</i>	207
Jelena Z. Jonić, <i>Petar Koriški - a replica of gospel works and the strength of the national asceticism</i>	225
Danijela D. Kostadinović, <i>Kosovo Motifs in Jevandjelje po dovitljivom Peju by Slavko Janevski</i>	237
Mirjana M. Bečejski, <i>The poetry of Aco Šopov in the poetic key of Radomir Ivanović</i>	251
Jasmina P. Knežević, <i>A mosaic of Kosovar literature by Radomir V. Ivanović, an academic</i>	275
Ana M. Mumović, Sena M. Mihailović Milošević, <i>Ivo Andrić in the interpretation by Radomir Ivanović (a contribution to interpretation of Ivanović's ‘mudronosna proza’)</i>	297
Uroš Z. Đurković, <i>Total balkan: form, significance, perspectives</i>	311
Marija S. Nenadić Žurka, <i>Bombing in 1999. in Romanian publicistics</i>	319

Зорана З. ЋУПИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ФОНОЛОШКИ СИСТЕМ ГОВОРА МЕТОХИЈСКОГ СЕЛА БРАТОТИН**

Айсѝпракѝ: Предмет рада представља фонолошка анализа говора метохијског села Братотин, које припада општини Ораховац. Помоћу дијалекатског материјала који чини аудио-запис разговора са информатором, житељем села Братотин, циљ је описати фонолошки систем говора метохијског села дескриптивним, компаративним и контрастивним методама. На основу анализе дијалекатске грађе и теоријских утемељења, рад чини уочавање и објашњење фонетских особина карактеристичних за призренско-тимочки говорни тип и призренско-јужноморавски подтип, а који се могу чути у говору информатора. Фонолошке особине које се чувају у говору метохијског села Братотин, а које се у раду анализирају са циљем да се осветле језичка архаичност и иновације старијег метохијског подручја су: експираторни акценат који доводи до редукције вокала и померања артикулације вокала; чисто екавска замена јата; трагови чувања старог полугласника; умекшаност предњонепчаних сугласника *џ*, *ч*, *ж*, *ш* и сонанта *л*; положај гласа *х*; губљење сугласника. Наведене фонолошке особине представљају и резултате истраживања, а са циљем да се говору метохијског села Братотин покаже место у призренско-тимочком говорном типу.

Кључне речи: фонологија, село Братотин, општина Ораховац, Метохија, призренско-тимочки говорни тип, дијалектологија.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Основу за рад чини теренско истраживање, аудио-снимак и дијалектолошка анализа који су 2015. године били резултат испитне обавезе на предмету Дијалектологија српског језика на Филолошком факултету

* Истраживач сарадник, cupiczorana1194@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

Универзитета у Београду. Предмет садашњег истраживања чини истоимени тонски запис¹ у трајању од 73 минута са информатором Стојаном Матићем, житељем метохијског села Братотин, које припада општини Ораховац. Свестранијим изучавањем призренско-тимочког говорног типа и призренско-јужноморавског подтипа, којем говор села Братотин и припада, а на основу проширених теоријских знања, приликом истраживања долази се до сазнања да је информант Стојан Матић био саговорник и Милети Букумирићу у монографији *Из ономастике јужне Метохије* (в. избор литературе), у склопу ономастичке анализе једног од двадесет четири насеља Метохије 1984. године. Стога, циљ рада јесте, поред фонолошке анализе говора изабраног аутохтоног житеља метохијског села Братотин, изузетно и уочавање промене говора под утицајем различитих средстава комуникације и животних околности у распону од тридесет година између два разговора, а са циљем да се покаже на који начин стандардни језик *разара* структуру дијалекатске базе, као и да ли дијалекатска слика једног краја може да се одржи упркос принудним миграцијама и језичким утицајима.

Ослањајући се на изучавања Данила Барјактаревића (1979: 17) који истиче да се по *језичкој проблематици* метохијска зона дели на старије и млађе подручје, а да старијој зони припада призренски, ђаковачки и ораховачки говор са околином, важно је истаћи да су се свестраније овим говорима истраживачки бавили и: Александар Белић, Глиша Елезовић, Михаило Стевановић, Павле Ивић, Радоје Младеновић, Милета Букумирић, Слободан Реметић и други.² На темељима постојеће литературе, циљ рада јесте осветлити место говора метохијског села Братотин у општини Ораховац у призренско-јужноморавском говорном типу. Такође, дијалекатски материјал који чини тонски запис са изабраним информатором, представником аутохтоног говора села Братотин, представља корпус на коме се спроводи анализа фонолошког система и то дескриптивним, компаративним и контрастивним методама. Критеријум од кога се полазило у избору информатора јесте да је пожељно да то буде старија нешколована особа, која је већи део животног века провела у истом месту. На основу наведеног, изабрани информант, Стојан Матић, рођен је 1938. године и до 1999. године је живео у метохијском селу Братотин. Након 1999. године расељен је у Крагујевац са братом и породицом и био је међу последњим протераним српским становништвом са тог поднебља. Информант, како сам наводи, има четири разреда основне школе и био је скоро цео животни век чобанин. У тренутку разговора, Стојан Матић живи са супругом у кући коју деле са три сина у Крагујевцу. Без жеље да се даље социјализује, патећи за минулим временима, живи у одређеној врсти самоизолације. Са информатором је вођен разговор о темама из

1 Дијалекатски текст (апендикс) у облику прилога налази се на крају рада.

2 Више о томе в. избор литературе.

живота, садашњости, прошлости, обичајима и предањима, месту одакле потиче и фамилији. Информант није упознат са циљем и сврхом разговора и тиме је избегнута опасност од редуковања исказа и тежње за књижевним изражавањем.

1.1. ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ЕТНОИСТОРИЈСКЕ ЧИЊЕНИЦЕ

Село *Брајтошин* (етници *Брајтошинци*, *Брајтошинка*; ктетик: *брајтошински*) налази се у Подрими, северозападно од Ораховца, на удаљености од око двадесет километара. Подрима је жупа између Мируше и пута Призрен – Сува Река, где Дрим протиче кроз плодну равницу и дели ову жупу од предела Хас. Између реке и брежуљака на истоку, који долазе до подножја планине Милановац, простиру се долине где се налазе већина села збијеног типа (Букумирић 1984: 413). На основу топонима и антропонима, забележених у изворима из 14. века, Букумирић закључује да су тада ово подручје превасходно насељавали Срби са незнатним бројем арбанашког становништва (1984: 416). Аутор упозорава да је дефтер санџака Скадар из 1485. године доказ да је број српских кућа био бројнији, у Ораховцу чак тридесет две, а да је у Подрими регистрована тек понека муслиманска кућа. То укључује и податак да су Срби били подвргнути исламизацији касније, а посебно за време Турске у 18. веку (Букумирић 1984: 416). Глиша Елезовић такође потврђује наведене податке рекавши:

На напуштене се и испражњене земље призренске епархије тада спуштише арбанашки горштаци и под њиховим притиском заостало српско становништво у Подрими као и у другим крајевима у тој области поче да прима ислам, најпре спорадично, а кад су зулуми и анархија присилили, тад је народ масовно почео прелазити у турску веру, а свој језик местимице занемаривати (Елезовић 1949: 133).

Иста слика обитавала је у Ораховцу, где су ораховачки муслимани чували свој матерњи језик у међусобној комуникацији, а ван куће су се служили албанским језиком, додаје Елезовић (1949: 134). Међутим, исламизација на овом подручју није пролазила без отпора. За разлику од Ораховца, Велика Хоча која је удаљена свега пет километара, није имала толико исламизованих породица, али тамо је утицај цркве и свештенства био већи (Букумирић 1984: 416). У Ораховцу је исламизација довела до измењене етничке структуре, тако да 1984. године, када Букумирић изводи ономастичко истраживање, у том поднебљу већину становништва чине Албанци, док је у време данашњег истраживања тај проценат потпун и етнички очишћен од Срба.

Историјске чињенице и писани трагови о селу Братотин постоје једино у ономастичком истраживању Милете Букумирића, а оне се

превасходно ослањају на етноисторијске чињенице и предања. Водећи разговор са информатором Стојаном Матићем, закључује се да су породична предања истоветна као и тридесет година раније, када је Букумирић водио разговор са члановима породице Матић, док су поједини детаљи о пореклу свестраније изречени у разговору који је предмет овога истаживања.

Општина Ораховац, којој село Братотин припада, први пут се помиње 1348. године у *Повељи краља и цара Душана*. У општини Ораховац је пред 1999. годину живело око две хиљаде Срба. Усред насеља, у горњем делу Ораховца, налази се црква Успења Свете Богородице, која је подигнута 1859. године на старијим темељима храма. У ораховачком виноградишту, у месту Дубљане, сачувани су остаци скромне цркве и неколико старих српских гробова са надгробним плочама.

Село Братотин припада подручју јужне Метохије, за чија насеља Букумирић тврди да су сасвим извесно постојала још од 14. века, *јер су њога садашњим именом рејисџирована у христовуљи манасџира Свештих Арханџела* (1984: 414–415). На основу усменог предања, информант Стојан Матић, истиче да ово село није било насељено док његови преци нису дошли из Црне Горе, из Андријевице. У прилог томе иду и истраживања Милете Букумирића, који наводи да је прекинути континуитет српског становништва у Подрими надомешћен колонизовањем српског становништва из Црне Горе, Србије и Албаније за време два светска рата, чиме је привидно успостављена равнотежа (Букумирић 1984: 417). Информант тврди да су по предању дошла три брата, два нежењена и један ожењен. Ожењени брат се *поштурчио*³ и његово презиме је *Кџгај*, што симболички означава искидану породичну везу, *искидану сламку*, нису више браћа. Брат потурица се преселио у Црмјане, где његови потомци живе. Двојица браће која су остала, наставила су да живе у селу Братотин, окружена албанским становништвом. Верује се да је због међусобног дозивања: *Ђе си браћеее, О браћее мој*, село добило име.

Ономастичком анализом закључује се да је име Братотин (*крај, њосед, извор, луј* и слично) настало од основног имена (Братота-) плус додат посесивни суфикс (-ин), као што су настала имена: Драгота, Живота, Вукота, што сугерише да је у питању двочлани ојконим (име насељеног места). Касније, потом, због старине ојконима, долази до супстантивизације адјектива и први део имена постаје пуно име у именичкој парадигми.

Како информант наводи, за време турске владавине његови преци су живели по њиховом закону и док Јосип Броз Тито није дошао на власт, у селу је постојала само једна кућа Срба. Међутим, за време Титове владавине, у селу је број српских кућа порастао на осам, а то су управо Матићи – преци информатора. По предању које су преци информатора преносили, наводи се да се село Братотин први пут помиње у Душановој

3 Термин *потурчити* информант користи у значењу примио ислам и постао Албанац.

повећи 1331. године, затим у турским пописима 1485. године, али и у Девичком катастиху 1766. и 1768. године где се помињу Срби дародавци из ораховачког села Братотина.⁴

Како Милета Букумирић уочава, пољопривреда, сточарство, виноградарство основна су занимања братотинског становништва (Букумирић 1984: 418). С обзиром на то Метохија чува изворно значење *манасџирска земља* и да први помени о овом топониму датирају још из 16. века, и подручје јужне Метохије је богато споменицима средњовековне културе и у већини села постоји црква. Споменици исламске културе су новијег датума, наводи Букумирић (1984: 418). По предању, и у селу Братотин на брду Главица постојала је стара српска црква, а на северној страни села и гробље где су се до 1998. године сахрањивали Срби.

Село Братотин садржи куће збијеног типа и опкољено је са три стране брежуљцима. Куће су углавном грађене непеченом циглом и ентеријер подсећа на унутрашњост албанских кућа. У старим типовима кућа гостинска соба, у којој седе мушкарци, издвојена је и са другим деловима куће је повезана посебним улазом преко кога жене шаљу храну, а мушкарци преузимају (Букумирић 1984: 421). Информант истиче да је ношња и одевни кодекс био под утицајем турске културе, Враћа и Призрена, а чиниле су је: шалваре, димије, посебно за старије жене. До 1977. године настава се изводила на албанском језику, а потом на захтев мештана, доведен је учитељ који је подучавао на српско-хрватском језику (Букумирић 1984: 421). Српско становништво села Братотин чинили су до 1998/1999. године само пет кућа породице Матић.

2. ЈЕЗИЧКА ПРОБЛЕМАТИКА И ГОВОРНИ (ПОД)ТИП

Призренско-тимочки говорни тип, коме говор села Братотин припада, обухвата простор између Тимока на северу и Призрена на југу. Александар Белић је најзаслужнији за његово изучавање и општу употребу (в. избор литературе). У односу на троделну поделу призренско-тимочног говорног типа⁵, говор села Братотин припада призренско-јужноморавској зони. Источна граница ове зоне протеже се од Слемена ка Нишу, од Ниша до Власотинца и јужније од Црне Траве, затим на Криву Феју и државну границу према Бугарској, потом је граница овог говорног типа у исто време и државна граница према Албанији, затим државном границом према Ђаковици, одакле иде ка североистоку преко Косова ка Куршумлији, Прокупљу

4 Поменуте информације се могу пронаћи у новинском чланку под називом: „Прича о једном селу са српским именом, и дану када су из њега прогнани Срби”, у листу *Корени*. У поменутом чланку говори се и о прогону Срба 12. маја 1998. године из села Братотин, судбини одређених чланова породице Матић, предању о чудотворној земљи. В. избор литературе.

5 Више о томе в. Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шипокавско наречје*, Сремски Карловци: Издавачка кућа Зорана Стојановића, 2001.

и Сталаћу и потом скреће на исток ка Слемену. Уже речено, призренско-јужноморавски говорни тип обухвата четири географске целине у Покрајини: 1. јужни и централни део Метохијске котлине; 2. јужни и централни део Косовске котлине; 3. слив Биначке Мораве (Косовско Поморавље); 4. Северношарпланинска област (Младеновић 2021: 60). На основу наведеног може се закључити да призренско-јужноморавски говорни подтип заузима велики простор који и географски и етнички не чини хомогену целину, зато и језичке карактеристике нису равномерно распоређене. Радивоје Младеновић истиче да миграције, лингвогеографски и историјски положај области, различите карактеристике призренско-јужноморавских говора чине да се они могу сврстати у два *јодареала*: 1. говори оформљени у Косовској и Метохијској котлини, којима припада и говор жупе Сиринић; 2. говори Косовског Поморавља (Младеновић 2021: 59). Глиша Елезовић закључује да је говор општине Ораховац мешавина косовско-метохијског и јужноморавског, јер у том крају мешавина муслиманског и православног становништва говори српским дијалектом, који је на међи говора Метохије и Косова (Елезовић 1949: 133). С обзиром да је у селу Братотин већинско становништво албанског порекла муслиманске вероисповести и да се у школама до 1977. службено употребљавао само албански језик, неминован је његов утицај у језику народа, што потврђује и говор информатора.

Будући да се метохијска зона по језичкој проблематици дели на старије и прогресивно млађе говорне зоне, поред напоменуте поделе, важно је рећи да Ораховац, поред Призрена и Ђаковице припада старијој, архаичношто-кавској говорној зони, док Дечани, Пећ и Исток припадају прогресивној језичкој зони (Барјактаревић 1979: 17). Архаичност у старијој зони огледа се кроз историјске, миграционе, политичке и социјалне промене, што ће анализа говора села Братотин посведочити. Са друге стране, попут ђаковачког говора који по својим особинама превасходно припада призренско-јужноморавској говорној зони, али и садржи дијалекатске црте метохијских говора у мањем броју, истоветно се може запазити и у говору ораховачком, односно говору села Братотин. Ђаковачким говором свестраније се бавио Михаило Стевановић у својој монографији *Ђаковачки јовор* (1950), док је призренски говор исцрпно изучен у научном раду Слободана Реметића (1996). Будући да ђаковачки и призренски говор, заједно са ораховачким, ареално и језички припадају старијим метохијским говорима, у раду се тежи фонолошком осветљавању говора села Братотин, са циљем да се сагледа његово место у ораховачком говору.

Дијалекатском анализом фонолошког система говора метохијског села Братотин указујемо на важне особине поменуте говорне зоне и приказујемо поједине језичке особине које се чувају у говору овог микроареала. Циљ је на основу етничких, историјских, миграционих и социјалних утицаја лингвистички објаснити доминантне фонолошке особине компаративном, дескриптивном и контрастивном методом, а са теоријским утемељењем у призренско-јужноморавској говорној зони.

3. ФОНОЛОШКИ СИСТЕМ ГОВОРА МЕТОХИЈСКОГ СЕЛА БРАТОТИН

Говор метохијског села Братотин припада старијој метохијској зони и призренско-јужноморавском говорном подтипу, који се издваја по одређеним архаизмима на фонолошком плану, иновацијама, али и утицају прогресивних говорних зона. Основне фонолошке карактеристике призренско-јужноморавског говорног подтипа који се дескриптивним, компаративним и контрастивним методама у раду проучавају у односу на говор информатора, представника говора метохијског села Братотин, обухватају: редукција вокала и разлози њиховог померања – експираторни акценат, екавска замена јата, трагови чувања старог полугласника, умекшаност предњонепчаних сугласника *џ*, *ч*, *ж*, *ш* и сонанста *л* и *н*, положај гласа *х*, губљење сугласника.

3.1. ОСОБИНЕ ВОКАЛА

Својствена артикулација вокала која се тиче другачијег изговора гласова *е*, *о*, *а* тако што се гласови *е^а* и *о^а* изговарају отвореније, док се глас *а^о* изговара затвореније, као и померање артикулације појединих вокала ка ненаглашеним слоговима и *йрефонолоџизација* квантитета у квалитет која је потврђена у Ораховцу (Ивић, Реметић 1981: 579), представља одлику која призренско-тимочки говорни тип издваја од осталих говора штокавског наречја под утицајем друге језичке заједнице, закључује Данило Барјактаревић у својој монографији *Говор Срба у Метохији* (1979: 95). Наиме, у поменутој монографији Барјактаревић истиче да се отворенији изговор гласа *е^а* најчешће среће у примерима почетног и унутрашњег слога, а посебно када је у питању речца *не*, која увек има отворено *е*: *не^асам*, *не^амам*, *не^акад*, што је случај са изговором информатора у овом истраживању, који казује: *не^ама ту*, *не^амаш* ништа да *играш*, *не^асам* гу видео, *не^асмо* могли више.

Утицај албанског језика у метохијској зони је посебно изразит код затворености вокала, иако је неједнаког обима. Као репрезентативни примери наводе се затвореност вокала *а*, уместо кога се користи самогласник *о* – *ма^ојка* (мајка)⁶, *џа^омо* (тамо), а некад се среће и затвореност вокала *е* – *де^оше*, *се^оло* (Барјактаревић 1979: 101). У говору информатора запажа се и затворена артикулација вокала *е*, које прелази у глас *о* и то у присвојној заменици *нашо* (наше); придеву *годишно* (годишње); глаголу *идемо* (идемо); придеву из *Црно Горе* (из Црне Горе). Примери се могу оправдати, поред наведеног, и запажањем Слободана Реметића који истиче да је у том случају питање недовољног осећаја за употребу вокала *е* иза палаталних сугласника (Реметић 1996: 389). Док се глас *а*, поред затворености када се

6 Примери дати у загради поред дијалекатски обележених примера, представљају правилан, књижевни облик речи.

изговара *нишѣ* (ништа), често и потпуно супституише у самогласник у и то: у глаголу *ни́сум* (нисам) и личној заменици *ју* (га). У говору информатора запажа се и обрнута ситуација када се вокал *е* користи уместо вокала *о* и то у примеру показне заменице *ѣше* (ето), што представља пример замене вокала као последице утицаја једног слога на суседни слог. Поменути примери потврђују и теоријско утемељење да утицај експираторног акцента чини да се ненаглашени слогови редукују потпуно или делимично, што у неким случајевима доводи и до елизија – *г-игѣше*. Експираторни акценат⁷, обележје призренско-тимочке дијалекатске области, *иновација балканисѣичкој ѣиѣ* (Младеновић 2021: 134), подразумева неутралисање квантитативних и квалитативних тонских опозиција и свођење на један артикулациони удар у наглашеном слогу у речи, представља одличје и говора метохијског села Братотин. Последица уклањања квантитета и квалитета акцената јесте скраћивање дужина, што се запажа у говору информатора, као и слободна дистрибуција експираторног акцента. Међутим, у појединим примерима уочава се варирање у трајању тона, које настаје као резултат реченичне интонације или субјективних особина, *када је реченични фокус на одређеној лексеми* (Младеновић 2021: 72). Варијације у тону и трајању доводе до појаве и дугосилазног и дугоулазног акцента у реченичној акцентуацији, а као резултат тематског наглашавања речи, што се потврђује следећим примерима из говора информатора: *ра́дник, обавѣ́зно, ку́ћи, до́ша, ѣранича́р, ѣако, ѣуно, ра́зред, дру́и, ѣдгине, ѣиѣи, ѣѣрбу, ѣиго, но́шна, ма́јка, су́кну, Врѣ́ња, су́кну, фарме́рке, заједни́цу, де́цу, Ва́са, бѣ́зу, одма́рил, же́ѣва, ру́чно, ѣѣче, се́ло, му́ке, ко́ње, ѣра́кѣор, ба́иѣу, ѣланиѣа́ж, крѣ́мѣир, ни́ѣѣа, има́ње, ре́ч, во́з, ѣѣва, ѣла́ѣе, весе́ѣи, на́ла́зим, да́ѣко, Ту́рске, за́кон, Ти́ѣа, да́ске, Ју́ѣсла́вију, Врѣ́ака, ѣѣрбу, на ра́ме, ку́ша.*

Додатно, место акцента, гласовно окружење и утицај других језичких заједница доприносе статусу вокализма, што доводи и до потврде закључка да је отвореност и затвореност вокала језичка одлика целе Метохије.

У фонолошкој анализи призренско-јужноморавског говорног подтипа теоријски се скреће пажња на појаву *конѣракције вокала* у случајевима када су они покретни, потом на крају речи код личних заменица за сва три лица и код заменице за свако лице, али и приликом асимилације самогласника (Барјактаревих 1979: 97–100, Стевановић 1950: 30).

У говору житеља села Братотин запажају се примери када се вокали губе на почетку и на крају речи и то као последица асимилације самогласника и губљења одређених сугласника, што доводи до *конѣракције вокала* и аферезе – *Ра́ховаѣ* (Ораховац), *ва́* (ова), *ѣиго́* (отидох), *до́ша* (дошао), *Ру́шеваѣ* (Урошевац), *ѣа́м* (тамо), *ѣѣѣри* (четири), *ѣин* (ѣихов). Наведени примери још једна су потврда теоријског утемељења да редукције вокала на почетку, средини или крају речи настају услед нестабилности у артикулацији вокала, експираторног акцента и окружења ненаглашених слогова,

7 Више о томе в. Белић (1905), Ивић (2001), Младеновић (2021).

а нарочито у примерима радног глаголског придева и именица које се завршавају на -о. Међутим, када примери говорника села Браотин излазе из критеријумских оквира и представљају одређене облике изузетака, то се може оправдати утицајем других језичких заједница, миграцијом или разарањем структуре дијалекатске базе под утицајем средстава информисања и стандардног језика.

У монографији Михаила Стевановића, *Ћаковачки јовор*, уочавају се одређене подударности са говором села Братотин. Наиме, Стевановић је уочио доследну редукцију вокала у речи *заборавиџи* и то код свих становника ђаковачког говора (1950: 30). Истоветна слика у ораховачком, односно братотинском говору се може оправдати чињеницом да су Ораховац и Ћаковица, заједно са Призреном, део старије метохијске зоне и на удаљености око 20 километара. У говору информатора овог истраживања редуковани примери речи *заборавиџи* се чују као: *сѓм забрајѓо*, да не *забрајѓи*, *забрајѓи су*.

3.2. РЕФЛЕКСИ ГЛАСА ЈАТ (Ћ)

Доследна екавска замена некадашњег вокала јат (Ђ) у свакој позицији у речи чини особеност по којој се призренско-тимочки говорни тип издваја од осталих српских говорних типова. Као и у ђаковачком и призренском говору, тако и у ораховачком говору, коме припада говор метохијског села Братотин, чује се изразито присуство екавске замене гласа јат, а то потврђују следећи примери у говору нашег информатора: кад се *йодельйи* са стрицом, *дѣше*, *нѣмаш* ништа да играш, *двѣ* године, *ћейврѣ* (четврте), смо *биље* у заједницу (били), *кѣсе*, *бѣље* (бела), *нѣсам* гу видеѣо, *нѣма*, *нѣмаш*, *жнѣље* (жњели), *ѣше* (ето), *не* ми трѣба, *мѣне*, *не* ми се свиђа, *имѣље*, *ћуѣшли*, *ће* ни ставе у *нѣкој* буре, *ће* ни котрљају, *живѣље*, *биље* (биле), *иѣраље* (играле), *йошйовѣље*, *нѣсмо*, *Андрејевйца* (Андријевица), *свѣма* рѣдом, *месйла*. Аутохтона особина призренског говора која подразумева екавску замену јата у одричном облику помоћног глагола јесам, јавља се и у братотинском говору – *нѣсам* гу видеѣо.

Данило Барјактаревић наводи да је код именица женског рода старе „а” промене у дативу и локативу надвладао наставак тврде промене -е уместо наставка меке промене -и: Идеш ли некад к *мајке*? Помери се тамо к *сестіре* (1975: 102). Поменути пример се запажа и у говору информатора, који је употребио присвојну заменицу у доследној екавској промени: Не ми трéба више *мéне* ништо. Наведени примери доказују доследност екавизама.

У говору информатора, запажају се облици икавизама, то јест недоследне екавске замене некадашњег вокала јат (Ђ) и то у одричним облицима помоћног глагола јесам: *ни́смо* има́ле, *ни́смо* мога́ли ви́ше, *ни́је* има́ло, *ни́смо* има́ли игра́нке, *ни́сум* и́шо ни́кад у ту́ игра́нку. Изузетно, у два наврата се уочава у говору информатора употреба икавског рефлекса јата, али са супституцијом вокала, где се вокал *у* употребљава уместо вокала *а*: *ни́сум* био та́м,

ни⁸ сум знао шта је љекар, бре. Као и у ђаковачком говору који је описао Михаило Стевановић (1950: 45) и у призренском говору којим се бавио Слободан Реметић (1996: 360), недоследност замене гласа Ћ, који руши дијалекатску особеност народног говора, неупитно је одраз новоштокавских утицаја, стандардног језика који делује путем средстава информисања и прислиних миграција. Поред наведених разлога који одгонетају ширење икавизама, важно је поменути и ставове Александра Белића и Павла Ивића⁸, који су потврдили да се њихова употреба шири и на призренско-тимочки говорни тип фонетским развојем и морфолошким уједначењима, а не нужно икавским утицајем, што се у говору нашег информатора потврђује и следећим примерима: *не^а маш ни^иши^а да њ^араш; не ми ш^ареба ви^ише ме^ене ни^иши^а; а де^аца ти је ле^аио н^ама; ов^аде не^амам ни^иши^а.*

3.3. СУДБИНА ПОЛУГЛАСНИКА (ь)

Полугласник у говору призренско-тимочног говорног типа очуван је и представља једну од, како Реметић наводи, *најмаркантнијих особина* истоименог говорног типа (1996: 358). Проучаваоци призренско-тимочке говорне зоне, а потом и призренско-јужноморавског говорног подтипа, сагласни су у резултатима фонетске изразитости и коришћења самог полугласника. Михаило Стевановић и Слободан Реметић истичу да је изразитост полугласника доследна и уочљива када је у питању полугласник под акцентом – *д^ьн, с^ьн, д^ьн^ьс, с^ьм...* Наведена теоријска утемељења се могу потврдити и примерима из говора нашег информатора, где се чује изразита вредност полугласника у јаком положају, под акцентом и то као посебна фонема која има вредност нелабијализованог вокала средње висине, средњег реда, који се у науци обележава са *ь*, што се види из примера: *с^ьм* био *ћоб^ьанин*; *с^ьм* *ћу^ьао* *ов^ьце*; *с^ьм* био *ра^ьдник*; *с^ьм* завршио *ћет^ьврти* *ра^ьзред*; имао *с^ьм* *два* *го^ьћа* и *су^ьр^ьљу*; *с^ьм* *напун^ьија* *пед^ьесет* *год^ьи^ьни*.

Међутим, фонолошка вредност овог гласа је врло променљива, тако да се он некада приближава вредности вокала *а* и *е* и то у ненаглашеним позицијама – *д^ьв^аска, ой^ьн^ьци, л^ьж^ьу, њоб^ье^ьал*. Наведени примери у литератури се и посматрају као *прелазни с^ьт^ье^ьени њолу^ьласнос^ьти* (вредности између чистог *а* и чистог *ь*) и представљају недоумицу приликом записивања (Реметић 1996: 361). У говору информатора се поменути прелазни степени полугласности срећу у следећим примерима: *с^ьв^ас* Ве^ьрку; *с^ьв^ас* Сла^ьв^ьку; *с^ьв^ас* ко^ьње; *с^ьв^ас* ба^ьбу; *с^ьв^ам* нау^ьчио; *с^ьв^ас* на^ьрод; *с^ьв^ам* чу^ьвао *ов^ьце*; *ка^ьд* *с^ьв^ам* био *мла^ьд*. Наведени примери представљају исти фонолошки статус полугласника у призренском и ораховачком (братотинском) говору.

Под утицајем књижевног језика и средстава комуникације, статус полугласника се мењао, тако да његово изједначавање са самогласником *а* представља последицу тога процеса и то у ненаглашеним позицијама

8 Више о томе в. Белић (1905) и Ивић (2001).

у речи (*ó̃šai*). У говору информатора чују се примери чистог вокалног *a* на месту где би стајала вредност полугласника, што се оправдава чињеницом да је утицај миграција, стандардног језика путем средстава информисања учинио да се архаична црта полугласности не одржи у свим облицима.

3.4. УМЕКШАНОСТ ПРЕДЊОНЕПЧАНИХ СУГЛАСНИКА *Ц, Ч, Ж, Ш* И СОНАНАТА *Л, Н*

Консонантски систем у призренско-јужноморавском говорном подтипу развијао се под снажним утицајем несловенских језика, превасходно турског и албанског (Барјактаревић 1979: 107, Реметић 1996: 390), што говор житеља метохијског села Братотин и потврђује. Првобитно удаљавање од аутохтоног дијалекатског изговора догађа се у неразликовању двеју тврдих африката *ч* и *џ*, које су у потпуности изједначене са меким парњацима *ћ* и *ђ*. У говору села Братотин, поменуто изједначавање се може оправдати утицајем албанског језика услед заједничког живота, а нарочито јер је у селу постојало само пет српских кућа, окружених албанским становништвом и тиме је створена билингвална средина, али са доминантним утицајем албанског језика, који се до 1977. користио у школи. Слободан Реметић уочава да је најмеродавнији приказ потпуно замењених гласова *ч* и *џ* присутан у Ораховцу (1996: 408), што се може запазити и у говору информатора овог истраживања: *ћобáнин*, *ћуваó*, *ћуваја*, *ћейврѝе*, *ћейри*, *ћисѝила*, *ћуѝели*, *ѝлаће* (плаче), *обићај*, *наућѝја*. Изједначавање африкате *џ* са меким парњаком *ђ* у говору информатора се чује у примеру: *Слávка пéре ђемйере свé њему*.

У ораховачком говору сугласници *ж* и *ш* изговарају се умекшаније у односу на стандардни штокавски изговор (Реметић 1996: 415), а у говору информатора се то потврђује следећим примерима: *ж'ивѝли*, *вѝш'*, *ж'ѝвоѝ*, *доѝл'и*. Изузетно, у говору информатора запажа се и коришћење тврде африкате *ч* уместо меког парњака *ћ* и то у речи: *мáчеха* (маћеха).

Михаило Стевановић у свом проучавању ђаковачког говора истиче да непознавање умекшаних сугласника у основи трпног глаголског придева са презентском основом на *-и* маркантна особина (1950: 64), коју у овом случају издавајмо, јер се иста сусреће у говору села Братотин – Јéдан брát им бiо *женѝш*, óви двá не *женѝши*.

Друштвено-политички утицаји и стварање *билингвалне* средине, довели су у ораховачком, односно братотнском говору до последица које се огледају у умекшавању сонаната *л* и *н*, с тим што је нарушавање опозиције *л* и *њ* мање наспрам опозиције *л* и *љ*. *Л* добијено испред вокала задњег реда, испред сугласника и на крају речи остварује се као веларно, а *л'* (умекшано), које звучи као сонант *љ* у свим положајима испред вокала предњег реда, назива се палатално (Реметић 1996: 412). Палатално *л'* које се при слушању изједначава са сонантом *љ*, у говору информатора чује се доследно, што представља последицу утицаја албанског језика. Примери који то

одсликавају у говору информатора су: *иџра́ли, њо́сле, би́ли, заврши́ли, има́ље, носѝље, ко́се бе́ље, блѝзу, жне́ље, ра́збоље, њо́сле, њоши́вовање, да-ље́ко, живе́ље, до́шла, су́рљу, ље́ба*. Изузетан утицај албанског језика види се у примеру *њодељѝли* у коме се сонант л умекшава, упркос чињеници да следи након палаталног сонанта љ.

Смањена палаталност сонанта њ, који се у говору нашег информатора јавља и у иницијалном положају у речи, али и у медијалном: *но́шна, су́кну, жне́ље, жне́, нѝма*, открива исту дијалекатску слику као у ђаковачком и призренском говору. Наиме, како Слободан Реметић (2021: 137) закључује, разлоге овој појави налази и у пореклу појаве, то јест неминовном вишевековном утицају турског језика, који не познаје сонант њ, али и у утицају македонског језика (1996: 419). Радивоје Младеновић наводи да је смањење палаталности сонаната љ и њ *иновација балканистичкој тѝија*, присутна у јужнометохијским говорима (2021: 137).

Ораховачки и призренски говор по дијалекатским карактеристикама приближава судбина вокалног л. У облицима мушког рода једине радног глаголског придева -л прелази у -а, с тим што се код глагола са инфинитивном основом на вокал добијени зев руши уметањем интервокалног -ј-. У говору информатора такви примери се срећу у следећем низу: *ћувáја* овце, *најуни́ја* педесет години. У осталим случајевима, л се углавном одржава на крају слогова и у средини речи: *иџра́ли, њо́сле, њани́шало́не, чла́н, шко́лу, се́ло*.

3.5. СУДБИНА СУГЛАСНИКА Х, СУГЛАСНИЧКИХ ГРУПА И ОСТАЛЕ СУГЛАСНИЧКЕ ПОЈАВЕ

Судбина сугласника х у говору метохијског села Братотин своди се на његово скоро па доследно губљење, као што је то случај у ђаковачком говору и призренско-јужноморавском говорном подтипу, уопште. Доследно неизговарање гласа х јавља се на почетку и на крају речи у говору информатора: *џкѝлар, ља́дна, тѝи́до* (отидох), *оже́ни; 'а́јде, ље́ба*. Делимичан изговор сугласника х се чује у речи: *Ра́џовац* (Ораховац), док се у присвојној заменици *њихов*, након губљења сугласника х јавља и асимилација самогласника и добија дијалекатски облик *њин*.

Након испадања полугласника у слабом положају и губљења одређених вокала и консонаната, долазило је до умножавања сугласничких група. Барјактаревић (1978: 118) истиче да се некадашња сугласничка група *сѝј* у данашњем призренско-јужноморавском говорном типу јавља у два облика: *шѝ* и *шѝ̃*. Пример у говору информатора који потврђује теоријско утемељење јесте: *ѝу́шћамо*. Наведена појава се може објаснити тумачењем Барјактаревића да код итеративних глагола група *шѝ* је умекшана са *шѝ̃* у инфинитивиу, па је зато таква ситуација одржана и у презенту и стога се јављају облици попут: *ѝу́шћам, ѝу́шћаш* (1978: 119).

Губљење сугласника јесте још једна специфичност призренско-јужноморавске говорне зоне, што потврђују и примери говора информатора,

представника братотинског, односно ораховачког говора. У тонском запису разговора са информатором, уочава се да се сугласници не изговарају углавном на крају речи, што у теоријским поставкама и истичу као карактеристику приликом изговарања бројева који се завршавају на *-iĩ* или *-ciĩ* (Барјактаревић 1978: 121). У говору информатора такви примери се срећу следећим редом и то након асимилације самогласника: *gvâes*, *ĩrĩes*, *cheĩres*, *jēs*. Међутим, губљење сугласника у говору метохијског села Братотин се јавља и на средини речи и то у примерима: *ĩēsĩo*, *ñĩn*, *ĩēsĩo cheĩres*, *zabrâĩo*, *jēnĩuĩ*.

Одлика призренског говора која је истоветна са ораховачким, односно говором метохијског села Братотин, јесте једначење сугласника по звучности, или како је Реметић назива, *рејресивна асимилација сујласника* (1996: 430) у сандхију. Примери који одсликавају поменућу појаву у говору информатора су: *св^ас Вёрку*, *св^ас ба́бу*, *св^ас на́род*.

Последња појава која је потвђена као карактеристична за призренско-јужноморавску говорну зону, а јавља се и у говору нашег информатора, представника села Братотин, јесте *десоноризација* – обезвучавање финалних консонаната. Данило Барјактаревић разлоге овој појави види у утицају друге језичке заједнице и њиховом мешању, што се у метохијском селу Браотитн, које припада општини Ораховац, потврђује кроз српско-албанско језичко прожимање. У говору Призренаца, Реметић десоноризацију објашњава утицајем турског и македонског језика (1996: 443). У говору информатора десоноризација се огледа у примерима: *Ка́и се йодељѝи са сѝрѝиѝом*; *Ка́и идѝмо у При́зрен а́уѝобуѝом*; *оѝи да́ске*.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На концу истраживања може се закључити да се говор метохијског села Братотин, које припада општини Ораховац и који заједно са призренским и ђаковачким говором, по критеријуму језичке проблематике, чини скупину старијих, архаичноштокавских метохијских говора, развијао у духу призренско-тимочког говорног типа и призренско-јужноморавског подтипа. У раду се након навођења географског ареала коме говор села Братотин језички, (етно)историјски и (лингви)географски припада, анализирао фонолошки систем говора са ослонцем на дијалекатском тексту. Истраживање се заснивало на дескриптивним, компаративним и контрастним методама у односу на теоријска утемељења и теренско истраживање, а са циљем да се укаже на место братотинског говора у призренско-јужноморавској говорној зони, али и *разарање* дијалекатске базе услед утицаја миграција, средстава комуникације и информисања и принуђене билингвалности као последице дуговековног живљења са албанским становништвом.

У раду се фонолошком анализом говора метохијског села Братотин указало на доминантне особине призренско-јужноморавског говорног

подтипа и њихово чување у говору метохијског села, а које подразумевају: редукцију вокала и очување експираторног акцента, екавску замену некадашњег вокала јат (Ђ), карактеристичност чувања старог полугласника, умекшаност предњонепчаних сугласника *џ, ч, ж, ш* и сонаната *л* и *н*, положај гласа *х*, последице губљења сугласника и издвојене сугласничке појаве.

Теоријски утемељена становишта која подразумевају отворени изговор вокала *e^a* и *o^a*, као и затворенији изговор вокала *a^o* у призренско-јужноморавском говорном подтипу препознају се и у говору информатора, с тим што се утицај друге језичке заједнице огледа у затворенијем изговору не само вокала *a^o*, већ и у примерима са вокалом *e*. Изузетно, уочава се и крајња супституција вокала *a* у говору житеља села Братотин, и то употребом самогласника *o* и *y* – *нишџио* (ништа), *нијсум* (нисам), *ју* (га), што указује на ефекте експираторног акцента у овом говорном подручју. Иако је потврђено да је експираторни акценат карактеристичан за призренско-тимочки говорни тип и да укидање квантитативних и квалитативних разлика доводи до скраћења дужина и слободне употребе акцента у речи, у призренско-јужноморавској говорној зони се може чути тематско наглашавање лексема и то помоћу дугосилазног и дугоузлазног акцента, што се и у говору нашег информатора потврђује следећим примерима: *ра̋дник, обавѣзно, ти̋до̋, кр̋дм̋йир*. У анализи вокалског система говора метохијског села Братотин дошло се до закључка да место експираторног акцента и утицај других језичких заједница доводе до отвореног и затвореног изговора вокала, контракције самогласника и афереze.

Доследна екавска замена вокала јат (Ђ), која је специфична појава у призренско-јужноморавској говорној зони и призренско-тимочком говорном типу, уочена је и потврђена у говору села Братотин. Међутим, икавска замена некадашњег гласа јат у појединим примерима у говору информатора, оправдава се теоријским поставкама о утицају средстава информисања и принудним миграцијама, али и фонетским и морфолошким уједначавањем.

Маркантна особина призренско-јужноморавског говорног подтипа, чување старог полугласника, јавља се и у говору информатора, чиме се оправдава теоријско утемељење да се полугласник највише чува на јаким позицијама под акцентом, док се прелазни степени полугласности јављају услед различитих фонолошких утицаја, што доприноси крајњој вокализацији полугласника.

Консонантски систем говора метохијског села Братотин одликује се упечатљивим умекшавањем сонаната *л* и *н*, али и предњонепчаних сугласника *џ, ч, ж, ш*, што је последица утицаја албанског језика. Судбина сугласника *х*, као и у призренском и ђаковачком говору, своди се на његово скоро доследно губљење у говору села Братотин. Губљење сугласника, као специфичност призренско-јужноморавске говорне зоне, одсликава се и у говору информатора, али и регресивна асимилација сугласника и десоноризација.

Наведени репрезентативни резултати истраживања доводе до закључка да се говор села Братотин одликује фонолошким карактеристикама

типичним za призренско-јужноморавски говорни подтип, док се поједине изузетности карактеришу кроз доминантан утицај албанског језика, принудне миграције и ефекте средстава информисања.

5. ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТ

Маџић Стојан, село Браћотин, општина Раховац. Посље свм био хоба-нин, свм ћувао оџце. Кат се подељиљи са стрицом, свм био раџник, браџ ми ћуваја оџце. Ја свм ћувао јагањце, јагањце обавезно сџмо чуваљи. Не^ама ту, деџе шта смо играљи кџћи. Кџћи не^амаш ништа да играш, торбу и ћуваш јагањци, два, три саџа на попасак. Враџаш ги кџћи, планџју, па опџт посље поџне ги пушћамо и таџо. Оџац ми био домаћин, нас дваес пџт члана смо биљи и смо имаљи зџмљу доџа.

Ја сам био граничар, две године. И тако две године ваља ... пуно у војска на границу на румунску смо били.

Па педѣсет ѣтвѣрте сѣм завршио ѣтвѣрти рѣзред. Смо биѣи ѣтри мушкарца, ѣтри жѣнска у јѣдан рѣзред и сѣмо завршиѣи. Мирко ми био учитеѣ, а презиме сѣм забраио, а жѣна учиѣа му прѣви и трѣћи, а мѣж му ѣтвѣрти и дрѣги. Педѣсет ѣтвѣрте сѣм завршио оѣсновну школу. Тобѣнин сѣм био дваес гѣдине, ѣувао сѣм оѣвце. Дѣѣе ми врѣме да ѣдем јѣ у воѣску. Стаѣио сам штѣп на врѣта, тѣрбу и у воѣску тидѣ.

У сѐло Братотин ти била нóшна, шалв́аре су носíље, ма́јка, мí, свí. Ка́д се жениó са Слávком, óна носíла сýкну. Оби́ђај, мí смо има́ље íсто призр́енски, Врáња. Тèј дими́је, тèј шалв́аре ка́ко ги зва́ли óни, тó носíље стáре жéне код нас. Пóсле овé мláде сýкну, па бóгами братани́це сýкну, панталóне носíље, фармёрке.

Ка́д сѣм до́ша' из во́јске, смо би́ље у за́једницу, два́ес и три чла́на смо би́ље, ё́ктар ви́нограда. Има́м тро́је де́цу, а св^ас Ве́рку са́мо је́днога си́на сѣм има́о. И Сла́вку три́ си́на има́м. Са Сла́вку – те́тка Ва́са, ја сѣм би́о удо́вац, сѣм има́о је́днога си́на од пр́ве же́не. И, а́јде да гу ви́димо. У пр́ви ра́зред би́ла, има́ла ко́се бе́ље. Ја ве́ћ ћетв́рти, о́на у пр́ви ра́зред и ви́ше не́^асам гу ви́део, ћува́о сам о́вце ја, хо́ба^нин сѣм би́о. Сла́вка пе́ре ђе́мпере све́ ње́му. Сва́тови смо би́ље ма́ло, три́ес, четре́с сва́та. Блѝзу ту́. И ожени́ се по́ново, је́с бо́гоми.

Ма́чеха ми би́ла домаћи́ца, сна́јка и о́на се́дам да́на месíла, ва́ (жена) одма́рила, ћи́стила авли́ју, то́ј свé. Ка́д је би́ла слобóдна, ка́д је би́ла жéтва и жне́ле, ср́пом ру́чно смо жне́ле, свé то. По́сле дру́гу неде́љу, Сла́вка меша́ла, ме́си хлéб, пе́че, а Љи́ља и́шла са на́ма да жне́ и та́ко. Сү́мо живéље у сéло, врши́ље св^ас ко́ње, комба́јн ни́смо има́ље. Мү́ке, сеља́чке рабóте. Бра́т ми се ра́збоље, по́сле ми бра́т ћува́ја о́вце, а ја свм ра́дио св^ас ко́ње, свм ора́о, по́сле смо кү́пили тра́ктор.

Од винограда, скоро ђекар и триес, четрес ари, ручно смо копаљи то. Дóбро сýмо ж'ивѣљи дóље, али ете тако је бíло, нѣ^асмо мога́ли виш'е, штò

да ж'ивимо дол'е, те смо дошл'и овде. Овде немамо, само плац и кућу. Ја живим са св'а бабу, деца ми дају по мало пара да живим и да једем и да пијем. Не ми треба више мене ништо. Имам седамдесет седам година, св'м напунија. Башту имам некој хетри рѣда, плантаж ту, крѣмбир, лука, радим то, риљамо по хетрири, пѣт пѣт годишно.

За моје године овде не ми се свиђа, а деца ги је лепо нима, јесте, лепо ги је. Ја сам наућија да имам стоку, овде немам ништа. И ја и брат смо имали имање, с'умо чуваћи стоку и нисмо имаће сад ни пензију, ни брат ни ја. Сам поштоваље, иако је са села – ако прића нешто, м'и смо ћутели сви, нешто ако ми одговара, ја ће га узмем тај рѣч, ако не ми одговара ниш'то. Отац смо поштоваље, стрица јесте, исто тако.

Ја после св'а чувао овце, пре војске. Кад сам отишо у војску ... отац сам испратио до Зрзе. Ја нисам знао ни шта је воз, кажу у воз, ај' ће ни ставе у некој буре, ће ни котрљају, 'аде иди. Кат идомо у Призрен аутобузом до Рушевац. Рушевац смо ноћевали у школу. Некој пева, некој плаће, некој се весѣли. У шатор, ту с'умо седеље. Ја не знам ни где се налазим, од хобан сад св'а народ ту.

У село даљеко ни било нама све. Дечане било шѣст сати да идеш пешака, Призрен, тако, шѣст сати, Раховац два сата. С'умо живеље у јѣдну средину. Јѣдна кућа смо биље. За време Турске, пѣсто година ту смо живељи наши старѣ, али сум ишли по њин закон. Кад доша' Тита, пиље ту комунисти код нас, као у кафану, пиј, јѣди, само пиштољ – све плафон био от даске, све рупе, рупе. М'и у нашо село није имало само за бишу Југославију стару, јѣдна кућа смо биље, па после кад доша' Тита, осам кућа смо биље, исто Матић су биљи.

Нисмо имали игранке. Е, у некој време кад св'м завршио школу, ђни у Ратковац каже има игранка, ја нисум ишо никад у ту игранку, и не знам ни да играм. Има игранка јѣнпут недељно, идув на игранку и то. Нисум био тамо. А код нас не имало, с'умо живеље међу њима и вољно. Ја кад се ожѣнио св'а Вѣрку, осамдесет св'ата св'м имао. У свако село имао св'м два гоћа и сурлу и јѣдну ону ваљевину, како ги зваљи. После су дошли из Врњака Црногорци из Бубовца на игранку, било пуно гумно, само се црни, играље.

Ја св'м вољео мушке и све св'м имао мушки, све хетри. Св'м напунија пѣдесет години, нисум знао шта је лекар брѣ. Ћували сам овце, леба ладна сам јѣо и сир, мљеко некувано у шѣлу, помузеш овцу, пијеш и лѣнац у тѣрбу, ћувај овце.

Пре поштоваље ... кад дошла Љиља, снајка ми, м'и смо биљи у зајѣдницу. Како смо копаљи, само пружимо нѣге, заврнемо панталѣне, пѣре ђна свѣма рѣдом, па ујутро да ти посипа лавор, пешкир на раме. Поштовање било раније. Кад св'а био млад, ћувао сам овце ... и падне киша, каљави дођомо, а 'ва ми сѣстра најмлађа била, дѣте, није имала ни дванаес' години, и ја ногу пружим ми пѣре. Обићај код нас био оваки.

Наши старѣ су из Андрејевице, из Црно Гѣре, а кад су дошли ту пѣсто чѣтрес година владала Турска, ту су биље, три брата... Јѣдан брат им био

женѣт, ђви два не женѣти. Он, потурчио се ђн, прѣшао у шиптарску вѣру и ђни у Црмјан. ђни се презивају Кидај, за то искидали сламку, више нѣсмо браћа . Има, има два-тринаес куће од тога нашога рођака, што био брат. А ђвај двојица, нѣ. И кад су дошли у Бра́тотин не имали ни јѣдно и 'ста́ло од брда на брдо: „Ђѣ си братѣеѣ“, и Бра́тотин 'ста́ло.

ЛИТЕРАТУРА

- Барјактаревић 1979: Данило Барјактаревић. *Говор Срба у Метохији*. Приштина: Новинско издавачко предузеће.
- Белић 1905: Александар Белић. „Дијалекти источне и јужне Србије.“ *Српски дијалектолошки зборник* I. Београд: Српска краљевска академија.
- Букумирић 1984: Милета Букумирић. „Из ономастике јужне Метохије.“ *Ономастолошки прилози*, V. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, 403–604.
- Букумирић 2003: Милета Букумирић. „Говори северне Метохије.“ Српски дијалектолошки зборник L. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 11–356.
- Букумирић 2012: Милета Букумирић. *Речник јовора северне Метохије*. Београд: Институт за српски језик САНУ и Српска академија наука и уметности.
- Елезовић 1949: Глиша Елезовић. „Један оглед нашега говора из Ораховца у Подрими код Призрена.“ *Јужнословенски филолоџ XVIII/1–4*. Београд: Српска академија наука и уметности, 133–140.
- Ивић–Реметић 1981: Павле Ивић–Слободан Реметић. „Ораховац (ОЛА 84)“. *Фонолошки описи српскохрватских / хрватскосрпских, словеначких и македонских јовора обухваћених Ойшћесловенским лингвистичким аџласом*. Сарајево: Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, 579–587.
- Ивић 2001: Павле Ивић. *Дијалектолоџија српскохрватској језика. Увод и шџокавско нарѣје*. Сремски Карловци: Издавачка књиџарница Зорана Стојановића.
- Младеновић 2016: Радивоје Младеновић. „Северношарпланинско-јужнометохијски микроконтинуум.“ *Зборник Маџице српске за филолоџију и лингвистџику*, LIX/1. Зборник радова. Ур. Јасмина Грковић-Мејџор. Нови Сад: Матица српска, 131–148.
- Младеновић 2021: Радивоје Младеновић. „Дијалекатски мозаик косовскометохијских призренско-јужноморавских говора.“ *Резулџаџи досадашњих и џравици будућих истраживања српских народних јовора Косова и Метохије*. Зборник радова. Ур. Зоран Кнежевић. Београд : САНУ : Институт за српски језик САНУ; Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 59–106.
- Радић 2022: Оливера Радић. *Прича о јѣдном сѣлу са српским именом, и дану када су из њѣѣ џројнани Срби*. <https://www.koreni.rs/prica-o-jednom-selu-sa-srpskim-imenom-i-danu-kada-su-iz-njega-prognani-srbi/>. [10. 5. 2023]
- Реметић 1996: Слободан Реметић. „Српски призренски говор I (гласови и облици).“ *Српски дијалектолошки зборник XLII*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 320–613.
- Стевановић 1905: Михаило Стевановић. „Ђаковачки говор.“ *Српски дијалектолошки зборник XI*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–152.

Zorana Z. ĆUPIĆ

PHONOLOGICAL SYSTEM OF SPEECH IN KOSOVO
AND METHOJIA'S VILLAGE OF BRATOTIN

Summary

The subject of this study is the phonological analysis of the speech in the Methoija's village of Bratotin, which belongs to the municipality of Orahovac. Using dialectal material in the form of audio recordings of conversations with an informant, a resident of Bratotin, the goal is to describe the phonological system of speech in the Methoija's village through descriptive, comparative, and contrastive methods. Based on the analysis of dialectal data and theoretical foundations, the study identifies and explains phonetic features characteristic of the Prizren-Timok speech type and the Prizren-South Morava subtype, as heard in the informant's speech. The phonological features preserved in the speech of the Methoija's village of Bratotin, which are analyzed in this study to shed light on the linguistic archaisms and innovations of the older Methoija's region, include: expiratory accent leading to vowel reduction and vowel articulation shifts; pure ekavian replacement of „jat”; traces of the old semivowels; softening of velar consonants „đ”, „č”, „ž”, „š”, and sonorant „l”; the position of the sound „h”; and loss of consonants. These phonological features represent the results of the research and contribute to illuminating the place of the speech in the Methoija's village of Bratotin within the Prizren-Timok dialect.

Key words: phonology, Bratotin village, Orahovac municipality, Methoija, Prizren-Timok speech type, dialectology.